

ഹരിവംശം – ഭവിഷ്യപർവം

നീലകണ്ഠവ്യാഖ്യാനസമേതം

അഥ ഏകാദശോദ്ധ്യായഃ

മഹാപദ്മോത്പത്തിഃ

വൈശമ്പായന ഉവാച

ആപവഃ സ വിഭൂർഭൂത്യാ കാരയാമാസ വൈ തപഃ

ഛാദയിത്വാഽഽത്മനോ ദേഹമാത്മനാ കുംഭസംഭവഃ 3-11-1

ബ്രഹ്മൈവ ബ്രഹ്മവദിതി വിസ്പഷ്ടയിതുമപവാത്

പഞ്ചമേഽഥാഹമാദീനാം ജന്മ സംക്ഷിപ്യ വർണ്യതേ 1

ആപവ ഇതി | സ വിഭൂർഹംസാഖ്യ ആപവോ വസിഷ്ഠാവ്യോ ബ്രഹ്മർഷി
ർഭൂത്യാ യോഗാഖ്യം കാരയാമാസ കൃതവാൻ | രാമോ രാജ്യമചീകരാദിതിവ
ത്യാർഥേണിച് | ആത്മനഃ സ്വസ്യ കുംഭസംഭവദേഹം ആത്മനാ സമഷ്ട്യഭിമാ
നിനാച്ഛാദയിത്വാ | സ്ഥൂലദേഹതാദാത്മ്യം തൃഷ്ണൈത്യർഥഃ | വസിഷ്ഠസ്യ ഹി
കുംഭാജ്ജന്മ സ്മര്യതേ | മിത്രാവരുണയോർഭീക്ഷിതയോരുർവശീമപ്സരസം
ദൃഷ്ട്യാ സതീവരേ കുംഭേ രേതോഽപതത്തതോഽഗസ്ത്യവസിഷ്ഠാവജയേതാ
മിതി ||

തതോ മഹാത്മാഽതിബലോ മതിം ലോകസ്യ സർജനേ

മഹതാം പഞ്ചഭൂതാനാം വിശ്വഭൂതോ വ്യചിന്തയത് 3-11-2

തതോ ദേഹാച്ഛാദനാനന്മാഹാത്മാ ഇഃശ്വരഃ സൻ അത ഏവാതിബലോഽനന്ത
ശക്തിഃ ലോകസ്യ ഭൗതികസ്യ തദുപാദനഭൂതാനാമപി പഞ്ചസംഖ്യാനാം ഭൂതാ
നാം വിധദാദീനാം ച സജനേ മതിം വ്യചിന്തയത് | വിശ്വഭൂതോ വിശ്വാത്മാ |
ഏതേന സ ഐക്ഷത ഇമാംഘ്ലോകാനുസൃജൈ ഇതി ശ്രുതേരർഥോ ദർശിതഃ ||

തസ്യ ചിന്തയതസ്തത്ര തപസാ ഭാവിതാത്മനഃ

നിരാകാശേ തോയമയേ സൂക്ഷ്മേ ജഗതി ഗഹവരേ 3-11-3

തസ്യൈവം ചിന്തയതസ്തത്ര തദാ നിരാകാശേ തോയമയേ ചിന്തയേ സൂ
ക്ഷ്മേ ദുർലക്ഷേ ഗഹവരേ ദുരാധിഗമേ വസ്തുനി ജഗതി ലീനേ സതി തപസാ

ഈക്ഷണബലേന ഭാവിതഃ സംവർധിതഃ | ആത്മാഹങ്കാരോ യേന സ ഭാവി
താത്മാ തസ്യ ||

**ഈർഷ്യസംക്ഷോഭയാമാസ സോർണ്ണവം സലിലേ സ്ഥിതഃ
സോന്നന്തരോർമിണാ സുക്ഷ്മമഥ ഛിദ്രമഭൂത്തദാ 3-11-4**

ഈർഷ്യദിതി || സഃ ഭാവിതാത്മാ സലിലേ ചിദാത്മനി അധിഷ്ഠാനേ സ്ഥി
തോഽധ്യസ്തഃ സന്നർണ്ണവം പരം തത്ത്വം ഈർഷ്യസംക്ഷോഭയാമാസ | ശുദ്ധാ
പി ചിതിഃ സമഷ്ടിരഹംകാരേണ ഈശ്വരോഽസ്മീതി ഭാവിതവതീത്യർഥഃ | സ
ഈശ്വരോന്നന്തരേണ ദ്വിതീയേന ഊർമിണാ സംകൽപേന സുക്ഷ്മം ഇന്ദ്രി
യാഗ്രാഹ്യം ഛിദ്രമാകാശാഖ്യം സ്വയമഭൂത്തദാ ||

**തത്ര ശബ്ദഗതിർഭൂത്യാ മാരുതദ്രവസംഭവഃ
സ ലബ്ധ്യാഘ്നരമക്ഷോഭോ വ്യവർധത സമീരണഃ 3-11-5**

തത്രേതി | തത്ര ഛിദ്രം സോന്നന്തരോർമിണാ ശബ്ദഗതിർഭൂദിത്യനുഷ
ജ്യ യോജ്യം | സഃ ഈശ്വരഃ പുനഃ സംകൽപാന്തരേണ തസ്മിന്നകാശേ ശ
ബ്ദരുപേണ ഗതിഃ പരിസ്പന്ദഃ തത്പ്രദത്വേ അഭൂദിത്യർഥഃ | കിം കൃത്യാ
മാരുതദ്രവസംഭവോ ഭൂത്യാ വായുവേഗേനൈവ ശബ്ദഗതിരുപേണ സംഭവഃ
| പ്രാദുർഭാവോ യസ്യ സഃ | വായുനൂഗ്രഹാദേവസമ്യോഗവിഭാഗഹേതുർഗതി
ർജായതേ താവേവ ച ശബ്ദാവിർഭാവേ കാരണമിത്യർഥഃ | നനു ക്വ തദാ
വായുരിത്യത ആഹ - സ ഇതി | ഈശ്വരഃ അന്തരം ഛിദ്രം ലബ്ധ്യാ ലബ്ധൈ
വ അക്ഷോഭോഽപി സന്സമീരണോ ഭൂത്യാ വ്യവർധത | ആകാശാദനന്തരമേവ
ഉത്പന്നോ വായുഃ ശബ്ദഗത്യോഃ നിമിത്തത്വം പ്രാപേത്യർഥഃ ||

**വിവർധതാ ബലവതാ തേന സംക്ഷോഭിതോർണ്ണവഃ
അന്യോന്യവേശാഭിഹതാ മമന്മുശ്ചോർമയോ ഭൃശം 3-11-6**

വിവർധതേതി | ആർഷ്യസ്തങ്ങളഭാവഃ | അർണ്ണവശ്ചിദാത്മാ തേന വായുനാ
കഥം സംക്ഷോഭിത ഇത്യത ആഹ - അന്യോന്യേതി | ഇദാനീം ഹി ചിദഹങ്ക
രാകാശവായവഃ സന്തി | തത്ര ചിത്താഹങ്കാരസ്യ ജാഡ്യം അഭിഹിതം | ഇതരേ
ണ തസ്യഃ ശുദ്ധത്വം ഹതം | ഏവമഹങ്കാരവ്യഞ്ജനേന വായോർനിഃസ്പന്ദത്വം

ഹൃതം വായുനാഫ്യഹങ്കാരതരോർനിസ്പന്ദം ഹൃതമിതയ്ന്യോന്യാഭിഘാ
താത്തേ ഉൗർമയഃ സങ്കൽപനേദാ മമന്മൂർവ്യാകുലീ ചക്രൂർബണവമിതി പ്രകര
ണാത് വിപരിണാമേനാനുഷജ്യ യോജ്യം ||

മഹാർബവസ്യ ക്ഷുബ്ധസ്യ തസ്മിന്നംഭസി മഥ്യതി
കൃഷ്ണവർത്താ സമഭവത്പ്രഭൂർവൈശ്യാനരോർചിമാൻ 3-11-7

മഥ്യതി മഥ്യമാനേ അർചിമാൻ അർചിഷ്മൻ ||

തത്ര സംശോഷയാമാസ പാവകഃ സലിലം ബഹു
ക്ഷയാജ്ജലനിയേശ്ഛിദ്രമഭവന്നിഃസ്യതം നഭഃ 3-11-8

രൂപവതാ തേജസാ നിരൂപസ്യ ചിദാത്മനോ രൂപത്യാദനേന അത്യന്തം കാ
ലുഷ്യം സമ്പാദിതാമിത്യാഹ - തത്രേതി | തേജഃ ശുദ്ധം വസ്തു നാസ്തീ
ത്യേവാകരോദിത്യർഥഃ | ക്ഷയദിതി | ഉക്തക്രമേണ ജലനിയേഷഃ പരമേശ്വരസ്യ
ക്ഷയാദൈശ്വര്യാഛിദ്രമഭവത് പൂർവോക്തം തദേവ നമോ നിഃസ്യതമിതി ||

ആത്മതേജോദ്ഭവാഃ പുണ്യാ ആപോഽമൃതരസോപമാഃ
ആകാശം ഛിദ്രസംഭൃതം വായുരാകാശസംഭവഃ 3-11-9

ആത്മന ആകാശഃ സംഭൃതഃ ഇത്യാദി ശ്രൗതവാദഃ | വസ്തുതസ്തു സ
ഏവാകാശ ഇത്യർഥഃ | ജലസൃഷ്ടിമാഹ - ആത്മേതി | തേജോദ്ഭവാ ഇതി
സന്ധിരാർഷഃ | ആത്മതേജോദ്ഭവാ ഇതി ശ്ലോകാർധക്ഷയാജ്ജലനിയേശി
ത്യസ്മാത്പൂർവ്വം ബോധ്യം തേജോജലയോർമധ്യേ നമഃ സൃഷ്ടേരന്വയാത് |
ആകാശമിതി | ആകാശം ഈശ്വരഃ ഛിദ്രസംഭൃതം ഛിദ്രഭൃതാകാശേ വായുരൂ
പേണ സംഭൃതം ആവിർഭൂതമേവ വായുഃ തഥാപി ആകാശാദ്വായുരിതി വേദവാ
ദ ഔപചാരികഃ | മൂലകാരണമേവ ആനന്ത്യാത്കാര്യന്നഽ ഇവ തത്തദ്രൂപേണ
ഭാതി നാത്ര സൃഷ്ടിക്രമവിവക്ഷാസ്തി ഗഗനദ്രുമ ഇവാങ്കുരാദീനാമിതി ഭാവഃ |

ആജ്യസംഘർഷണോദ്ഭൃതം പാവകം ചാജ്യസംഭവം
ദൃഷ്ട്യാ പ്രീതിയുതോ ദേവോ മഹാഭൃതാദിഭാവനഃ 3-11-10

ആജ്യേതി | ആജ്യമിവ ദ്രവത്യാദാജ്യം ജലം തസ്യ സംഘർഷണം ദൃഢത
രാശ്ലേഷഃ പൃഥ്വിതീ യാവത് | തദ്യദ് പാഠശ ആസീത് മഹത്യസൗ പൃഥ്വി
വ്യഭവത് ഇതി ശ്രുതേഃ | കരകാദിവദ്ദൃഢത്വം പ്രാപ്താ ആപ ഏവ പൃഥ്വി
| ആജ്യസംഘർഷണം തസ്മാമുദ്ഭൂതം | ആവിർഭൂതം ജാഠരം പാവകം ആ
ജ്യസംഭവം പരമ്പരയാ ജലോദ്ഭൂതം പാർഥിവമഗ്നിം ഭോക്താരമിതി യാവത്
| ശബ്ദാദിഗുണവന്തി മഹാഭൂതാനി ഭോഗ്യാനി ഭോക്താരം ച ജീവം ദൃഷ്ട്യാ
മഹാഭൂതാനാം ആദിഭൂതം അഹങ്കാരം മഹാഭൂതാദീൻ ഭാവയതി ആത്മത്വേന
കൽപയതീതി മഹാഭൂതാദിവനോഽഹങ്കാരാദിസ്രഷ്ട്യാ ദേവഃ ഈശ്വരഃ പ്രീതി
യുതോഽഭവത് | അത ഭൗതികാൻ ഹിരണ്യഗർഭാദീൻ സ്രക്ഷ്യാമിതി ||

ദൃഷ്ട്യാ ഭൂതാനി ഭഗവാൻലോകസൃഷ്ട്യർഥത്തത്വവിത്
ബ്രഹ്മണോ ജന്മസഹിതം ബഹുരുപോ വിചിന്വതി 3-11-11

തദേവഹ - ദൃഷ്ട്വേതി | ലോകസ്യ സൃഷ്ടിഃ തസ്മാ അർഥപ്രയോജനം ത
ത്വം ച ലോകാദേദേവോന്തി ഇതി ലോകസൃഷ്ട്യർഥം തത്വവിത് സ ഈശ്വരഃ
ബ്രഹ്മണോ ജന്മ വിചിന്വതീതി ചിന്തയതി | വിചിന്വതീതി വർത്തമാനാപദേശേ
ന പ്രവാഹനിത്യോഽയമർഥം ഇതി സൂചിതം | പ്രതികൽപം സങ്കൽപമാത്രേണ
ബ്രഹ്മാണം സൃജതീത്യർഥഃ | കീദൃശം ജന്മ ? ഹിതം ഭൗതികസ്രഷ്ടൃത്യാ
ദ്ബ്രഹ്മണസ്തജ്ജന്മ ഈശ്വരസ്യ ഹി സൃഷ്ടിബാഹുല്യമിച്ഛതോ ഹിതകരം |
കീദൃശഃ ? ബഹുരുപഃ ജീവേശഃ ശുദ്ധരുപഃ ||

ചതുര്യുഗാദിസനഖ്യാന്തേ സഹസ്രയുഗപര്യയേ
യത്പൃഥ്വിവ്യാം ദ്വിജേന്ദ്രാണാം തപസാ ഭാവിതാത്മനാം 3-11-12

ബ്രഹ്മണോ ജന്മകാലമാഹ - ചതുര്യുഗേതി | അന്നേന ദിനപരമാണേന വ
ർഷശതമുന്മേയം ||

ബഹുജന്മനിരുദ്ധാത്മാ ബ്രഹ്മണോ യതിരുത്തമഃ
ജ്ഞാനവാൻ ദൃഷ്ട്വിശ്യാത്മാ യോഗിനാം യോഗവിത്തമഃ 3-11-13

ഉത്പാദിതസ്യ ബ്രഹ്മണഃ പൂർവം രൂപമാഹ ദ്വാഭ്യാം - യത്പൃഥ്വിവ്യാമിതി |
യത് യഃ പൃഥ്വിവ്യാം പൂർവസ്മിൻകൽപേ ഭൂമൗ യഃ ദ്വിജേന്ദ്രാണാം മധ്യേ ഉത്ത

മ: നിരതിശയഭാവനാവൻ ബ്രഹ്മണോ വിശ്വരൂപസ്യ ഉപാസകോ ബ്രാഹ്മണ: ||

തം യോഗവന്തം വിജേന്തയം സംപൂർണ്ണൈശ്വര്യവിക്രമം
ദേവോ ബ്രഹ്മണി വിശ്വേ ച നിയോജയതി യോഗവിത് 3-11-14

അത ഏവ ദൃഷ്ടവിശ്യാത്മാ സാക്ഷാത്കൃതസുത്രോത്ഥഭാവ: തം വിജേന്തയം
സർവരൂപാസ്യം യത: സംപൂർണ്ണൈശ്വര്യവിക്രമം ദേവോ വിശ്വേശ: ബ്രഹ്മണി
വിശ്വേ ച വേദജഗതോ: സന്തത്യവിച്ഛേദേ വിഷയേ നിയോജയതി | സുത്രോ
പാസകാനാം മധ്യേ യത്ര ഭാവനോക്തർഷവിശ്രാന്തി: സോഽഗ്രിമകൽപേ ബ്ര
ഹ്മാ ഭവതീത്യർഥ: ||

തതസ്തസ്മിന്മാഹാതോയേ ഹവിഷോ ഹരിരച്യുത:
സ്വപൻക്രീഡംശു വിവിധം മോദതേ ചൈഷ പാവകി: 3-11-15

തത ഇതി | തത: ബ്രഹ്മണോ നിയോഗാനന്തരം മഹാതോയേ സ്വസ്വരൂ
പേ നിർവിശേഷേ ഹരിരച്യുതോ ഭവതി സൃഷ്ടിവിക്ഷേപരാഹിത്യായ് | ഏഷ
പാവകിശ്ച നിയുക്തസ്തേജസോ ബ്രഹ്മാ ഹവിഷ: പ്രാണികർമ്മവശാഭേതോ:
സ്വയം കർമ്മോപരമേ വിവിധം ക്രീഡംശു സർവപ്രാണികർമ്മോദ്ഭവേ ഏവം
പ്രകാരേണ ബ്രഹ്മാണയാധിപതിർഭൂത്യാ മോദത ഇത്യർഥ: ||

പദ്മം നാഭ്യുദ്ഭവം ചൈകം സമുത്പാദിതവാംസ്തദാ
സഹസ്രപത്രം വിരജോ ഭാസ്കരാഭം ഹിരൺമയം 3-11-16

ബ്രഹ്മണ: സദനുഭൂതം ബ്രഹ്മാണധരൂപം പദ്മമുപക്ഷിപത്സിംഹാവലോക
നേന ഹരിം വിശിനഷ്ടി - പദ്മമിതി | തദാ ബ്രഹ്മജന്മകാലേ പദ്മമേവ സ്തൗ
തി - നാഭ്യുദ്ഭവമിതി ||

അധോനിഷ്ഠ്യാവിതസ്താനേ നാഭ്യാമുപരി തിഷ്ഠതി
ജ്വാലമാലാകുലം ഭാതി വിശ്വസ്യായതനം മഹത്

ഇതി ശ്രുതിപ്രസിദ്ധൈവാത്ര നാഭിഗ്രാഹ്യാ | ആപവാഖ്യവസിഷ്ഠസമാധേ:
പ്രസ്തുതത്യാത് | സഹസ്രേതി സഹസ്രം അനന്താനി പത്രാണി ഭോഗഭൂമ
യ: പ്രാണിഭ്രമരാ യസ്മിൻ തത് തത് വിരജ: രജോ രേണു: പാർഥിവാപ്യാദി
രേണുസ്തദ്രഹിതം ഭാസ്കരാഭം സർവത: പ്രദ്യോതമാനം ഹിരൺമയം മനോ
ഹരണശീലം ദിവ്യാസ്രാദിരന്തൗഘമയം ||

ഹൃതാശനം ജ്വലിതശിവോജ്ജ്വലപ്രഭം
സുഗന്ധിനം ശരദമലാർകതേജസം
വിരാജതേ കമലമുദാരവർചസം
മഹാത്മനസ്തനുരുഹചാരുദർശനം 3-11-17

ഹൃതേതി | വഹ്നിജ്വാലാവദ്ദീപ്യമാനാഃ ശിവാ ഇവ ശിവാഃ ഉജ്ജ്വലാസ്തേ
ഷാം പ്രഭ യസ്മിൻ | തദാ സമാധികാലേ സുഗന്ധിനം രമ്യവിഷയാസ്യാദയു
ക്തം പുംസ്ത്വമാർഷം | കമലം കസ്യ ബ്രഹ്മണോ മലം ആവിദ്യകം രൂപം
വിരാജതേ | യദ്യാ കം ബ്രഹ്മൈവ അലം അത്യർഥം വിവിധരൂപേണ രാജതേ
| ആത്മന ആപവസ്യ തനുരുഹം തന്യാം ഹാർദാകാശേ വാഭാവേ വാ രോഹി
തീത്യേവം രൂപം തനുരുഹം ച തച്ചാരുദർശനം ചേതി സമാസഃ ||

ഇതി ശ്രീമഹാഭാരതേ ഖിലേഷു ഹരിവംശേ ഭവിഷ്യപർവ്വണി പൗഷ്കരേ
മഹാപദ്മോത്പത്തൗ ഏകാദശോഽധ്യായഃ

ഇതി ശ്രീമഹാഭാരതേ ഖിലേഷു ഹരിവംശേ ഭവിഷ്യപർവ്വണി ടീകായാമേകാ
ദശോഽധ്യായഃ

Harivamsha Maha Puranam - Part 3 - Bhavishya Parva
Itranslated by G. Scaufelberger, scaufel@wanadoo.fr August 22,
2008
Proof-read by K S Rmacandran, ramacandran_ksr@yahoo.ca
Malayalam electronic version with Nilakantha commentary by A. Pu-
rushothaman, purushu55@gmail.com
If you find any errors compared to Chitrashala Press edition, send
corrections to A. Harindranath, harindranath_a@yahoo.com